

عنوان شناسی دریچه ای به نهران شاعر (تحلیل نام های اشعار سلمان هراتی)

سیده ساره میری دبیر آموزش و پرورش

دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور (مرکز تهران)

چکیده

یکی از شاعران برجسته پس از انقلاب اسلامی، سلمان هراتی است که در حوزه و قالب های مختلف شعری طبع آزمایی کرده است. از او در حوزه شعر بزرگسالان و نوجوانان ۱۷۶ عنوان شعر در سه مجموعه شعری باقی مانده است که بررسی و تحلیل آنها به منظور جریان شناسی دقیق شعر پس از انقلاب امری ضروری به شمار می آید. در این مقاله نگارنده با توجه به مجموعه عنوان های شعری هراتی در سه دفتر، سعی کرده بدون توجه به محتوای خود اشعار در گام اول، خوانشی تازه از اشعار شاعر عرضه کند. فرضیه این پژوهش در آغاز این بوده است که بدون توجه به خواندن اشعار یک شاعر در مرحله ی اول می توان مجموعه دستگاه فکری شاعر را بررسی و کشف کرد. بر این اساس ضمن طبقه بندی مجموعه اشعار او در دو بستر صورت (عناصر زبانی و صناعات ادبی) و محتوا؛ آن هم صرفاً بر اساس عنوان شناسی اشعار؛ به این نکته دست یافته شد که میان عنوان و اندیشه حاکم بر اشعار هراتی انسجام و پیوند استواری هم در حوزه صورت و هم در حوزه محتوا وجود دارد.

کلید واژگان: سلمان هراتی - عنوان شناسی - شعر معاصر - ساختار

۱- مقدمه

یکی از شیوه های نوین پژوهش های ادبی و روان کاوی جریان فکری حاکم بر آثار ادبی، تحلیل و نقد ساختار و ساختمان عنوان ها و اسامی بخش های درونی آن ها در معنای فراگیر، که حاکی از تطور و تحول فکری حاکم بر متون از سویی و فضای کلی اندیشگی خالق آن ها از دیگر سوست. این فرایند و بررسی

درباره ی متن ادبی خلاقانه ای چون شعر و هنر ناب، قابل اعتمادتر به نظر می رسد. نمونه این شیوه از تحلیل، تلاش شفیهی کدکنی در «زمینه اجتماعی شعر فارسی» است که برای نشان دادن ضرورت چنین بررسی، اشعار معاصر عرب را با رویکردی نو بررسی کرده است. وقتی هزار یا بیشتر از هزار مجموعه شعر را از این دیدگاه، یعنی از دیدگاه «نام مجموعه‌ها» طبقه‌بندی، تجزیه و تحلیل و این طبقات را بر ادوار تاریخی یک قرن توزیع کنیم، درخواهیم یافت که در مجموع در هر دوره‌ای چه نوع حال و هوایی حاکم بوده‌است. ... و هیچ ضرورتی ندارد که برای تحلیل ساحت‌های جمال‌شناسی یک شاعر حتماً دیوان‌های او خوانده شود، می‌توان از روی نام کتاب‌ها، ذهنیت او را تحلیل کرد. (شفیهی کدکنی، ۱۳۸۶: ۴۴۲) با توجه به این شیوه ی بررسی می‌توان آن را از زمره ی **توجه انحصاری به متن** بر شمود. سه شیوه ی نقد ادبی عبارتند از:

۱- **پرداختن به مؤلف** - این نقد مبتنی بر مؤلف است و شامل دو نقد است: ۱- زندگینامه ای، ۲- روان

شناختی.

۲- **توجه انحصاری به متن** - این نقد مبتنی بر متن (پیام) و فارق از نویسنده (گوینده) است، متن را مورد مذاقه قرار می دهد و افکار او در آن دخیل نیست. چنان که **حضرت علی (ع)** گویند: «لا تنظر الی من قال و انظر الی ما قال.» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۴۸۳) **رولان بارت** همسو با سخن **حضرت علی (ع)** به مرگ مؤلف اشاره دارد و در پاسخ به پرسش: «در اثر چه کسی سخن می گوید؟» گفت: «متن سخن می گوید.» (Fowler, ۱۹۸۹: ۸۰) **لئو اسپیتزر** بر آن است که: «اثر ادبی همچون متن و نه چون سند، جدایی اثر را از مؤلف باید دانست و گسست متن شناسی را از روان شناسی را پیش کشید.» (احمدی، ۱۳۷۰: ۱۳۵) در این نقد استقلال با متن آفریده شده است که تشخیص و هویت یافته است و دیگر مهم نیست که مؤلف کی، چگونه و به چه سبب به آفرینش دست زده است.

این صرفاً بر آن معنا نیست که یک سر به زندگی مؤلف بی توجه باشیم، چرا که باید زندگی مؤلف را پایه ی دلالت های معنایی اثر بدانیم و نه این که یک سر انکار کنیم..... نقد فرهنگی از زندگی مؤلف آغاز می شود، آن هم زندگی فرضی مؤلف، چرا که زندگی در تمامیتش شناختی نیست؛ اما اگر زندگی و روان مؤلف شناختی هم بود، باز کار اصلی آغاز از زندگی متن بود، نه زندگی مؤلف. (همان: ۲۱۴) نظریه های مبتنی بر متن به ترتیب تاریخی: ۱- شکل‌گرایی روسی، ۲- نقد نو آمریکا، ۳- ساختار‌گرایی فرانسوی است.

۳- **کانون توجه به سوی خواننده** - این دیدگاه مبتنی بر گرایش‌های فلسفی نوینی است که بر تعیین معنا بر نقش محوری دریافت‌کننده تأکید می‌کند، و پدیدارشناسی نامیده می‌شود. هوسرل پایه‌گذار این فلسفه، هدف صحیح بررسی فلسفی نه عینیات موجود در جهان، بلکه محتوای آگاهی ماست. آگاهی، همواره آگاهی از چیزی است، و همین چیزی که در آگاهی ما پدیدار می‌شود، برای ما حقیقتاً واقعی است. (سلدن، ۱۳۷۲: ۲۵۱) با این دیدگاه برداشت‌های مختلف از یک متن واحد پدید می‌آید و هر کسی از ظن خود با اثر ادبی ارتباط برقرار می‌کند. **گادامر** بر این باور است که: هیچ امکانی برای شناخت یک متن ادبی آنچنان که هست، وجود ندارد و بنابر این دیگر به هیچ وجه نمی‌توانیم درباره‌ی معنای یک متن ادبی صحبت کنیم، بدون آن که به سهم خواننده در آن توجه کرده باشیم. (ایگلتن، ۱۳۶۸: ۹۹)

مهمترین نظریه‌ی سال‌های اخیر که معطوف به خواننده است، نظریه‌ی دریافت یا نظریه‌ی واکنش خواننده می‌باشد. نقد‌هایی که بر پایه‌ی این نظریه بر آثار ادبی صورت می‌گیرد، حول احساس‌ها، هیجان‌ها و دریافت‌های عاطفی خواننده است و غلبه‌ی خواننده نسبت به مؤلف و اثر ادبی مشهود است.

توجه انحصاری به متن درنگ در شکل و صورت متن است. ساختار و ساختمان اثر ادبی معنی را به دنبال خود می‌آورد و نه آن که شکل و ظاهر «الفاظ» برای بیان معنی آورده می‌شوند. یکی از اجزاء کلام که دارای اهمیت است عنوان یا تیتراست که خلاصه‌ترین نوع در بیان موضوع و محتوا است که اگر همراه با کارکرد‌های ادبی باشد هنر آفریننده را نیز نشان می‌دهد. از الگوهای تحلیل متن ادبی؛ تحلیل ساختار متن یا انسجام متن با رویکرد به نام و عنوان‌های آن است که شامل روابط و مناسبات میان جملات و عباراتی است که در یک مجموعه آورده می‌شود تا اثر را به یک ساختمان منسجم و همبسته تبدیل کند. چرا که میان عنوان و مقدمات هر جزء هنری و ادبی با شاکله متن ارتباط تنگاتنگی وجود دارد که کشف این ارتباط در محورهای زبانی - ساختاری و محتوایی می‌تواند به تحلیل واقعی متن بینجامد. در این میان رابطه عنوان یک اثر در معنای عام با محتوای آن و عنوان‌های درونی یک اثر با عنوان اصلی آن از یک سو و ارتباط عنوان اصلی یک متن و عنوان‌های فرعی داخل متن با روح و روان متن از سویی دیگر؛ مساله‌ای است که کمتر در تحقیقات ادبی بدان توجه شده است. بر این پایه سعی می‌شود مجموعه اشعار **سلیمان هراتی** را که در سه مجموعه و صد و هفتاد و پنج عنوان شعر سروده شده است؛ در حوزه‌ی عنوان‌شناسی و با رویکرد به روابط «درون مجموعه‌ای» و «بین مجموعه‌ای» بررسی کنیم.

نخست باید مجموعه‌ها و قالب‌های آن‌ها را بشناسیم تا به مناسبات عنوان و متن بپردازیم.

۲- مجموعه ها و قالب های شعری

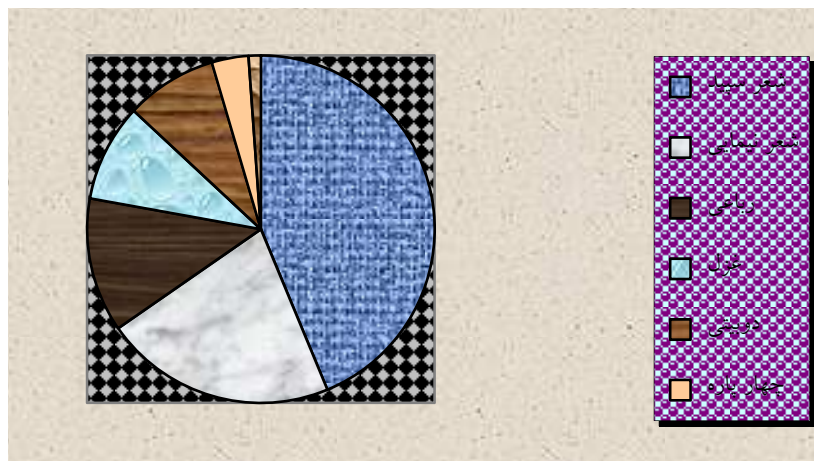
سلمان هراتی دارای سه مجموعه ی از آسمان سبز، دری به خانه ی خورشید و از این ستاره تا آن ستاره (برای کودکان و نوجوانان) است. قالب های شعری موجود در این آثار شعر سپید، شعر نیمایی، رباعی، غزل، دو بیتی، چهارپاره و مثنوی است. کوشش او در هفت قالب شعری نشان از مهارت همه جانبه ی او در شعر است. در ذیل جدول و نمودار فراوانی قالب ها در سه مجموعه آمده است:

جدول فراوانی قالب ها:

نام کتاب نوع	از آسمان سبز	دری به خانه ی خورشید	از این ستاره تا آن ستاره	کل مجموعه ها
شعر سپید	۳۳	۴۲	۲	۷۷
شعر نیمایی	۶	۱۶	۱۶	۳۸
رباعی	۱۸	۴	—	۲۲
غزل	۸	۸	—	۱۶
دو بیتی	۱۰	—	۵	۱۵
چهارپاره	۲	—	۴	۶
مثنوی	۱	۱	—	۲
جمع کل	۷۸	۷۱	۲۷	۱۷۶

نمودار میله ای فراوانی قالبها:

نمودار دایره ای فراوانی قالب‌ها:

از مجموع ۱۷۶ شعر، شعر سپید در کل آثار با ۷۷ مورد بیشترین بسامد را دارد و شعر نیمایی نیز با ۳۸ مورد در درجه ی دوم اهمیت است. اگر بخواهیم شعر کلاسیک و نو را مقایسه کنیم باز می بینیم که نسبت شعر نو به شعر سنتی ۱۱۵ به ۶۱ است و این نشان از علاقه ی شاعر به جریان شعر عصر خویش دارد. در میان اشعار کلاسیک رباعی با ۲۲ نمونه بیشترین تعداد را دارد. او نیز در سرودن رباعی هم سوی دوستانش بوده و به این قالب شعری توجهی داشته است. غزل اجتماعی امروزی وی با ۱۶ نمونه در جایگاه دوم اشعار کلاسیک قرار گرفته و دوبیتی نیز با ۱۵ مورد سوم است. اگر بخواهیم از حیث حجم بر این اشعار نظر بيفکنیم، مجموع رباعی، دوبیتی و چهارپاره با ۴۳ نمونه در حدود ۷۰٪ شعر کلاسیک را به خود اختصاص داده اند. با این وجود حجم شعر سنتی نسبت به شعر نو بسیار کمتر از نسبت تعدادشان است.

نسبت به شعر او می توان گفت: **سلمان هراتی** در قالب های کلاسیک مثل غزل رباعی، دوبیتی، چهارپاره و مثنوی طبع آزمایی کرده است اما بیشترین اهتمام او صرف افرینش سروده هایی در قالب نو خصوصاً شعر سپید شده است و علت آن دغدغه ی زاید الوصفی برای هم زبانی و هم دلی مستقیم و بی تکلف او با مخاطبانش می باشد تا از این طریق در ساده ترین صورت، پیامش بی نیاز از تأمل و درنگ آن چنانی دریافت گردد و در همان لحظه ای که از لبهایش بر می خیزد بر جان خوانندگان شعرش نشیند. لذا با توجه به رویکرد فراوان **سلمان** به سوی شعر سپید با توجه به داشتن توانایی قابل ملاحظه در سرودن سایر قالب های شعری می توان دریافت که او کمتر در بند فرم و شکل است و بیشتر شاعری محتوا گرا و اندیشه محور است. (خادمی کولایی، ۱۳۸۵: ۸۹-۹۰) عنوان خود بیانگر محتوا و اندیشه ی شاعر است.

در زیر عنوان اشعار مجموعه ها را به ترتیب تاریخ سروده شدن به تفکیک از حیث ساخت زبانی و صناعات ادبی به کار رفته در عنوان ها که بدان ها حیثیت ادبی بخشیده (ادبیت عنوان ها) مورد بررسی قرار می دهیم. ساخت زبانی در پنج طبقه ی ۱- ساخت تک کلمه، ۲- ساخت دو جزئی، ۳- ساخت نحوی چند جزئی، ۴- ساخت جمله و ۵- ساخت پیوندی. صناعات ادبی بررسی عنوان ها است در حیطه ی علم بیان و بدیع معنوی که محتوای عنوان را نشان می دهد.

۳- از آسمان سبز

در این مجموعه ۷۲ شعر وجود دارد که به شیوه ی زیر تقسیم بندی عنوان ها صورت می گیرد:

الف- عنوان هایی با ساخت تک کلمه- شامل: کلمه های ساده، واژه های اشتقاقی و تصریفی. در این مجموعه ۲۲ عنوان تک کلمه وجود دارد که عبارتند از: گالش، جریمه، بی بنیادی، قیامت، دریایی، آرزو، عاشورایی، توسل، تمنا، جنگلی (۲ مورد)، عشق، هم زبانی، ارمغان، پل، آرزو، شکفتن، جستجو، تنهایی، بی دردی، دعوت، ترانه. از میان آن ها ۹ مورد تکرار عنوان در متن است که حدود ۴۱٪ آن ها را شامل می شود و عبارت است از: گالش، جریمه، عشق، هم زبانی، ارمغان، پل، شکفتن، تنهایی، ترانه.

ب- عنوان هایی با ساخت دو جزئی- از اسم با وابسته های پسین و پیشین آن ساخته شده و ۲۲ مورد به شرح زیر: زخم آفتاب، پندار نیک، هزاره ی آوار، کسوف دل، این صنوبران، غنچه ی نرگس، مهمان نا خوانده، داغ هجران، رونق تماشا، موسیقی چشمه ها، از بهار، پیغام تو، رود جاری، زمزمه ی توحید، باران شکوفه، چشم تو، یاد تو، با تو، فیض دل، هوای عشق، دل دریایی، دل من. عنوان هایی که در متن تکرار شده اند شامل: هزاره ی آوار، این صنوبران، غنچه ی نرگس، مهمان نا خوانده، داغ هجران، رونق تماشا، موسیقی چشمه ها، پیغام تو، رود جاری، زمزمه ی توحید، چشم تو، یاد تو، با تو، فیض دل، دل دریایی، دل من که ۱۶ مورد هستند و حدود ۷۳٪ آن ها را شامل می شوند.

پ- عنوان هایی با ساخت چند جزئی- که به صورت هسته و وابسته های پیشین و پسین و همچنین همراه با متمم ها و حرف های اضافه اند و ۲۷ مورد: دوزخ و درخت گردو، بر قله های انتظار، ای پاسخ سپید، میرزا و جنگل، ترانه های بعثت سبز (۷ مورد)، در کوچه های گریه و هیج، در آئینه ی پرسش، درنگی در محوطه ی آفتاب، از بی خطی تا خط مقدم، در خلوت بعد از یک تشییع، دنیا در باتلاق قلب، با آفتاب

صمیمی، آب در سماور کهنه، دست جادوگر آب، اندر مذمت تکلف، از خواب همیشه ی علف، در حاشیه ی یاد هایت، تا کومه های آبی دریا، به یاد شهیدان، ای گل خوش بو، با نیت عشق. فقط ۷ مورد و حدود ۲۶٪ از این گروه در متن تکرار شده اند. بر قله های انتظار، میرزا و جنگل، دست جادوگر آب، تا کومه های آبی دریا، به یاد شهیدان، ای گل خوش بو، با نیت عشق.

ت- **عنوان هایی با ساخت جمله- ۶** مورد در این گروه قرار می گیرند: آنان هفتاد و دو تن بودند، صبح انعکاس لبخند تو است، ای که امکان بهاری، آمد به دستگیری این باغ، دریا توئی، بهار با تو درختی است. ۵ تا از این موارد در متن عیناً آمده اند که بیش از ۸۳٪ را شامل می شوند. صبح انعکاس لبخند تو است، ای که امکان بهاری، آمد به دستگیری این باغ، دریا توئی، بهار با تو درختی است.

ث- **عنوانی با ساخت پیوندی- ۱** یک دهن نا سزا به محترمان قربتاً الی الله که در متن تکرار نشده است. شاعر در آوردن عنوان هایی راغب است که ساخت جمله ندارند و بخشی از جمله سترده شده و مخاطب خود به آن پی می برد.

در مجموع ۳۷ عنوان در متن تکرار شده اند که ۵۱٪ آن ها را شامل می شود و انسجام صوری از طریق تکرار نسبتاً مورد توجه شاعر قرار گرفته شده است.

صناعات ادبی موجود در عنوان های این مجموعه عبارتند از:

استعاره- ۱۷ استعاره در عنوان ها به دست آمد. زخم آفتاب، ترانه های بعثت سبز (۷ مورد)، در کوچه های گریه و هیچ، درنگی در محوطه ی آفتاب، دنیا در باتلاق ثقلب، با آفتاب صمیمی، کسوف دل، در حاشیه ی یاد هایت، تا کومه های آبی دریا، رونق تماشا، موسیقی چشمه ها.

تشبیه- ۹ نمونه تشبیه در عنوان های این کتاب یافت شد. بر قله های انتظار، هزاره ی آوار، در آئینه ی پرسش، دنیا در باتلاق ثقلب، داغ هجران، باران شکوفه، دریا توئی، بهار با تو درختی است، دل دریایی.

تشخیص- ۶ مورد تشخیص وجود دارد. ای پاسخ سپید، دست جادوگر آب، از خواب همیشه ی علف، آمد به دست گیری این باغ، ای گل خوش بو، فیض دل.

ایهام- ۲ مورد: این صنوبران، غنچه ی نرگس.

متناقض نما- ۱ نمونه: از بی خطی تا خط مقدم.

از میان ۳۵ صنعت ادبی فوق استعاره با ۱۷ مورد بیشترین بسامد را دارد. تشخیص هم نوعی استعاره است که اگر آن را با استعاره به شمار آوریم حدود ۶۶٪ صناعات ادبی را شامل می شوند. نکته ی قابل تأمل

در این باره آن است که بهترین شیوه ی هنری برای بیان مطلب استعاره است. استعاره در عین موجز بودن چیزی را چیز دیگری می پندارد و از نیکو ترین آفرینش های خیال آدمی است. گسترده ی این صنعت تشبیه است که بعد از استعاره بیشترین بسامد را دارد. در ابهام هم درگیری ذهن میان دو امر است، نوعی ابهام که شاعر تعمداً دست به آن زده . تشبیهی خفیف در سطح آن می توان یافت و در متناقض نما نیز دو امر ناساز را در کنار هم می آورند و هم سنخ یکدیگر می کنند. می توان اساس همه ی این ۳۵ عنوان را نوعی تشبیه بدانیم که بیش از نصف آن ها به صورت کمال یافته ی خود به شکل استعاره ی مصرحه یا تشخیص آشکار شده است.

۴- دری به خانه ی خورشید

در این مجموعه ۷۱ شعر موجود است که به قرار زیر طبقه بندی عنوان ها صورت می گیرد:

الف- عنوان هایی با ساخت تک کلمه- در این مجموعه ۲۵ عنوان تک کلمه وجود دارد. نیایش واره ها (۱۵ مورد)، سرباز، افسردگی، هدیه، زندگی، سفر، واقعه، حرف، بدرقه، بهار، سرنوشت. از میان این ها ۵ عنوان: افسردگی، زندگی، سفر، بهار، سر نوشت در متن تکرار شده اند که ۲۰٪ آن ها را شامل می شود.

ب- عنوان عایی با ساخت دو جزئی - ۲۱ مورد که شامل: زمزمه ی جویبار، ستاره ی دنباله دار، ناگهان بهار، آشنای شالیزار، شام غریبان (۴ مورد)، تدفین مادر بزرگ، دوام باغچه، فرو کش آتش فشان، داغ دار ترین لاله، لحظه ی دیدار، ای عشق، نیاز محو شدن، معصیت بودن، خواهش شکستن، شوق رهایی، کشف آفتاب، هوای باغ، هزاره ی عطش. از میان این عنوان ها ۱۲ مورد: زمزمه ی جویبار، ستاره ی دنباله دار، شام غریبان (۱)، دوام باغچه، داغ دار ترین لاله، لحظه ی دیدار، نیاز محو شدن، معصیت بودن، خواهش شکستن، شوق رهایی، هوای باغ، هزاره ی عطش در متن عیناً آمده اند که حدود ۵۷٪ از آن ها را تشکیل می دهد.

پ- عنوان هایی با ساخت چند جزئی - ۲۲ عنوان: در نیمه ی آخرین ماه بهار، در انتظار بهار حقیقی، عید در دو نگاه، جمهوری گل محمدی، شرح موارد حساس (۳ مورد)، زمستان قرن بیستم، عصاره ی یک حسرت، سرود برای مرد فروتن، در پشت پرده ی عادت، پاسخ یک نامه، و نه حتی شعر، امتزاج آسمان و خاک، سبک بار تر از ابر، یک چمن داغ، پیش از تو، سجاده ی باد و باران، محض رضای عشق، تا صدای شکوفه، تا طهر طهور، تا زمزمه ی مرگ. از میان آن ها ۱۰ عنوان: جمهوری گل محمدی، و نه حتی عشق،

امتزاج آسمان و خاک، یک چمن داغ، پیش از تو، سجاده ی باد و باران، محض رضای عشق، تا صدای شکوفه، تا طهر طهور، تا زمزمه ی مرگ در درون متن تکرار شده اند که تقریباً ۴۵٪ آن‌ها را شامل می‌شود. ت- عنتوان هایی با ساخت جمله- ۳ ساخت جمله ای: من هم می میرم، پرندگان می آیند، تو مرا خواهی بود. هر سه ی آن‌ها در متن تکرار شده اند.

۳۰ عنوان از مجموعه ی دری به خانه ی خورشید در طول متن‌ها تکرار شده اند که بیش از ۴۲٪ آن‌ها را شامل می‌شود.

از نکات قابل توجه در این دو مجموعه آن است که شاعر در نخستین اثر خویش از واژه ی تو در عنوان هایش بسیار استفاده کرده است. مثل، صبح انعکاس لبخند تو است، در حاشیه ی یاد هاید، دریا توئی، بهار با تو درختی است، پیغام تو، چشم تو، یاد تو و با تو و اگر با اباریک بینی بنگریم ندا را نیز می‌توان در مفهوم تو فرض کرد که در مجموعه ی دری به خانه ی خورشید دیگر اثری از تو نمی‌بینیم جز تو مرا خواهی بود و پیش از تو.

در این مجموعه نیز شاعر تمایل به آوردن عنوان‌های تک کلمه، دو جزئی و چند جزئی دارد و فقط سه جمله را به صورت عنوان آورده است و حتی ساخت پیونی را به کار نگرفته است. صناعات ادبی موجود در عنوان‌ها به قرار زیر می‌باشند:

استعاره- ۶ استعاره ی: در انتظار بهار حقیقی، جمهوری گل محمدی، عصاره ی یک حسرت، داغ دار ترین لاله، یک چمن داغ؛ کشف آفتاب.

تشخیص- ۶ تشخیص: زمزمه ی جویبار، داغ دار ترین لاله، ای عشق، محض رضای عشق، تا صدای شکوفه، تا زمزمه ی مرگ.

تشبیه- ۴ تا: زمستان قرن بیستم، پشت پرده ی عادت، سجاده ی باد و باران، هزاره ی عطش.

ایهام- ۲ ایهام: داغ دار ترین لاله، کشف آفتاب.

اشتقاق- ۱ نمونه: تا طهر طهور.

متناقض نما- ۱ عنوان، فرو کش آتش فشان.

مجاز- ۱ مورد، یک چمن داغ.

در این مجموعه نیز استعاره و تشخیص بیشترین بسامد را دارند و بعد از آن‌ها تشبیه قرار دارد. هر چند تعداد صناعات کم تر و تنوع بیشتر شده اما باز تمایل شاعر به استعاره است. تشخیص و استعاره در حدود ۵۷٪ آن‌ها را شامل می‌شوند و با تشبیه به بیش از ۷۶٪ می‌رسد.

۵- از این ستاره تا آن ستاره

در این مجموعه ۲۷ شعر موجود است که پنج دو بیتی پایانی آن فاقد عنوان است و لذا در این ۲۲ مورد بررسی صورت گرفت و:

الف- عنوان‌هایی با ساخت تک کلمه - ۸ عنوان: صبح، زندگی، دستور، پیام، خاطره، برادری، فردا، پاییز که ۴ مورد صبح، زندگی، فردا و پاییز در متن تکرار شده‌اند و ۵۰٪ این گونه عنوان‌ها را شامل می‌شوند.

ب- عنوان‌هایی با ساخت دو جزئی - ۷ تا شامل: امتحان نهایی، جای احمد، سرو کوچک، زنگ انشاء، حجله ی سرخ، لکلک سپید، ای جویبار که ۵ تا: امتحان نهایی، جای احمد، سرو کوچک، حجله ی سرخ، لکلک سپید، در متن عیناً آمده است و بیش از ۷۱٪ آن‌ها را در بر می‌گیرد.

پ- عنوان‌هایی با ساخت چند جزئی - ۵ مورد: از این ستاره تا آن ستاره، دفتر نقاشی من، قصه ی بازگشت پدر، جبهه بعلاوه ی تو. ۳ عنوان: دفتر نقاشی من، قصه ی بازگشت پدر از کوچه ی ما در متن تکرار شده‌اند که ۶۰٪ این عنوان‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

ت- عنوان‌هایی با ساخت جمله - ۲ عنوان هیچ می‌دانی، می‌آیی که هر دو در متن تکرار شده‌اند. از مجموع ۲۲ عنوان ۱۴ عنوان در متن تکرار شده و با بیش از ۶۳٪ نشان از انسجام ظاهری عنوان‌ها با متن است.

باز در این مجموعه هم شاعر توجهش به عنوان تک کلمه و دو جزئی و چند جزئی است و فقط دو عنوان جمله آورده است.

در این اثر دو صنعت ادبی یافت شد.

استعاره - حجله ی سرخ.

تشخیص - ای جویبار.

۶- بررسی عنوان‌های مجموعه‌ها با رویکرد ساخت زبانی

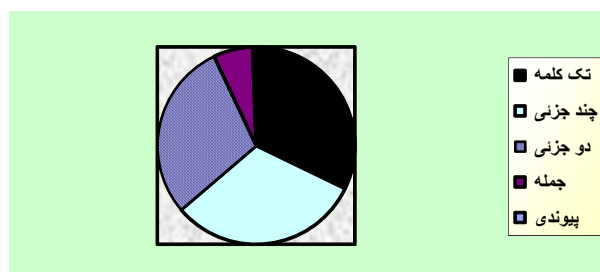
با توجه به بررسی ساخت زبانی مجموعه‌های اشعار هراتی، تک کلمه‌ها عنوان‌های غالب در هستند، اما اکنون کل مجموعه‌ها را با هم مقایسه می‌کنیم.

جدول بسامد ساخت کلامی در سه مجموعه:

نام کتاب نوع	از آسمان سبز	دری به خانه ی خورشید	از این ستاره تا آن ستاره	کل مجموعه‌ها	درصد از کل
تک کلمه	۲۲	۲۵	۸	۵۵	۳۲.۱۶
چند جزئی	۲۷	۲۲	۵	۵۴	۳۱.۵۷
دو جزئی	۲۲	۲۱	۷	۵۰	۲۹.۲۳
جمله	۶	۳	۲	۱۱	۶.۴۳
پیوندی	۱	—	—	۱	۰.۵۸
جمع کل	۷۸	۷۱	۲۲	۱۷۱	۹۹.۹۷

نمودار میله‌ای ساخت کلامی در سه مجموعه:

نمودار دایره‌ای ساخت کلامی در سه مجموعه:

پس از تک کلمه ها با ۳۲.۱۶٪ ساخت های چند جزئی و دو جزئی رتبه های بعدی اهمیت هستند که حدود ۹۳٪ را شامل می شوند. این آمار مبین توجه شاعر در انتخاب عنوان موجز است. ۱۰۴ عنوان که ۶۰.۸٪ عنوان ها را شامل می شود ساخت دو جزئی و چند جزئی است که بهترین جایگاه آفرینش ترکیبات جدید است که می توان ویژگی سبکی شاعر را در آن جست.

تمایل وی به ساخت نحوی از عنوان اصلی آثارش آشکار است. هر سه مجموعه ی از آسمان سبز، دری به خانه ی خورشید و از این ستاره تا آن ستاره ساخت نحوی چند جزئی هستند و شاعر در انتخاب نام آثارش هم قوه ی خیال شاعریش را به کار گرفته است. آسمان، خورشید و ستاره در ذهن او مشخص و برجستگی یافته اند که در نام اصلی کتاب هایش به کار رفته و می توان پی برد که او علاقه ای خاص به آسمان و ملایماتش داشته که از درون متن هایش می توان به این امر پی برد. این عناصر آسمانی حاکی از روح آسمانی اوست که از آغاز جنگ اشتیاق شهادت داشت و از سوی دیگر تبلور این روحیه در وجود او انس شبانه و سحرگاهی او با قرآن است. برادرش می نویسد: «سلمان انس و الفتی با قرآن داشت. در طول چند سال بعد از انقلاب هیچ گاه ندیدن او شبی را بدون تلاوت آیاتی از قرآن سر به بالش بگذارد. و اگر توفیقی در شعر توفیقی داشت از دولت قرآن است. (شقیعی، ۱۳۷۳: ۲۱)

۷- بررسی عنوان های مجموعه ها با رویکرد ادبی

با توجه به بررسی صنایع شعری در سه مجموعه، سه عنصر خیال پرداز استعاره، تشبیه و تشخیص ۵۰ مورد که حدود نود درصد صنعت های موجود در عنوان های ادبی را تشکیل می دهند. این سه شگرد هنری در تقویت مفاهیم شاعر را یاری می کنند و اموری که برای او قابل بیان نیست در عین زیبایی ممکن می سازند و هر چه قوه ی خیال توانا تر باشد عنوان که نماینده ی سخن است ادبی تر می شود.

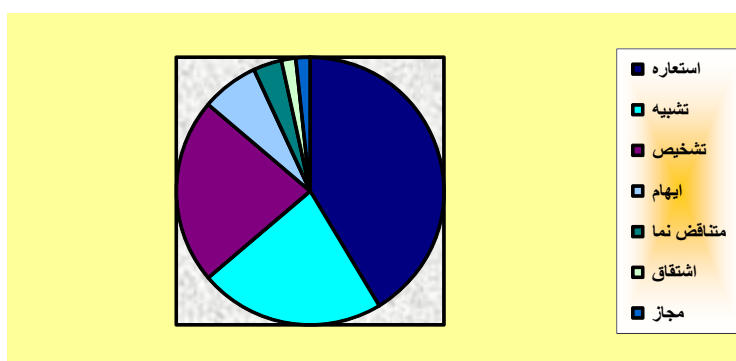
جدول بسامد عنوان های ادبی در سه مجموعه:

نام کتاب نوع	از آسمان سبز	دری به خانه ی خورشید	از این ستاره تا آن ستاره	کل مجموعه ها	درصد از کل
استعاره	۱۷	۶	۱	۲۴	۴۲.۸۵
تشبیه	۹	۴	—	۱۳	۲۳.۲۱
تشخیص	۶	۶	۱	۱۳	۲۳.۲۱
ایهام	۲	۲	—	۴	۷.۱۴

متناقض نما	۱	۱	—	۲	۳.۵۷
اشتقاق	—	۱	—	۱	۱.۷۸
مجاز	—	۱	—	۱	۱.۷۸
جمع کل	۳۵	۲۱	۲	۵۸	۹۹.۹۴

نمودار میله ای عنوان های ادبی در سه مجموعه:

نمودار دایره ای عنوان های ادبی در سه مجموعه:

۸- رابطه ی عنوان با متن با روی کرد به عنصر تکرار

در ۸۱ شعر از مجموع ۱۷۱ شعر عنوان دار عین عبارت یا کلمه در شعر تکرار شده است که حدود ۴۷٪

شعرها را شامل می‌شود. اما این عدم انسجام باقی اشعار با عنوانشان نیست. زیرا:

۱- برخی اشعار متضمن مفهوم عنوان هستند بی آن که صورت ظاهری عنوان در متن آید و پیرامن و

اجزاء تشکیل دهنده ی آن شرح می‌دهد. نمونه ی این اشعار را می‌توان در شعر **سهراب سپهری** یافت بویژه

در «**ما هیچ ما نگاه**» در مجموعه ی **هشت کتاب**. مثل بی روزها عروسک که **سپهری** پیرامن عروسک دوران

کودکی سخن می گوید و لفظی از عروسک در متن نمی آورد. گونه ی دیگر این شیوه لغز یا چیستان است که از اوصاف به اصل مفهوم پی می بریم. دیگر نمونه ی این شیوه توصیف صبح توسط دو حکیم پارسی گوی فردوسی و نظامی است. اما نمونه های شعری هراتی در این چارچوب:

«قیامت»

دور تر آن سو تر /// دایره ی مه در مه // ماه و خورشید به هم آغشته // کوه ها سرگردان، آشفته // و زمینش دیگر // و زمانش دیگر // آسمانش را خورشیدی نیست // چشم تا بگشایی // وسعتی است وسیع // مثل اطراف عطش بی پایان // بهت از حاشیه ی چشمانت می ریزد // و تو می مانی تنها عریان // ابری نیست تو را سبز کند // و نه جویباری // تا مشربه را آب کنی // باد هایش به عطش می ماند // با صدایی که صدا نیست // تو را می خوانند // لب خاموش تو را // پاسخی هست به این // پرسش محتوم آیا؟ (هراتی، ۱۳۶۴: ۱۳۷-۱۳۸)

موضوع کاملاً در وصف قیامت است بی آن که سخن مستقیمی از آن رفته باشد.

«دعوت»

بیا روشن، بیا بی کینه باشیم	چو آه ساکتی در سینه باشیم
برای کثرت خورشید در خویش	بیا مثل دل آئینه باشیم
	(هراتی، ۱۳۶۴: ۱۷۴)

با آوردن فعل بیا سه مرتبه نوعی تداعی عنوان دعوت را پدید می آورد.

«نیایش واره ها (۱)»

شب فرو می افتد // و من تازه می شوم // از اشتیاق بارش شبنم // نیلوفرانه // به آسمان دهان باز می کنم // ای آفریننده ی شبنم و ابر // آیا تشنگی مرا باران می دهی؟ // تقدیر چیست؟ // می خواهم از تو سرشار باشم (هراتی، ۱۳۶۷: ۵)

صبح شدن و دهان باز کردن به آسمان و بارش قطرات شبنم همگی حاکی از مناجات بی واسطه ی سحرگاهی است که با عدم تکرار عنوان باز نیایش از مضمون شعر برداشت می شود.

«شرح موارد حساس (۲)»

ای بانیان غبار های شبهه و وحشت // دمنندگان شیپور های شایعه // شیپور های کذب // ای حنجره ی دیگران // آن قدر که از تو بیمناکم // از توافق دست ها و آهن ها // هرگز (هراتی، ۱۳۶۷: ۳۴)

عنوان سه شعر «شرح موارد حساس» است که با شماره آمده اند. در درون متن هیچ اشاره به حساسیت موضوع نمی‌کند ولی عنوان پیش از شروع متن یک هشدار است تا با دقت به متن نظر اندازند و سرسری نگذرند و خود مفهوم شعر مورد حساس است و ذکر عنوان در متن نیست.

«خاطر»

یادم آمد // آن غروب سرد // آفتاب گرم // مثل نارنجی // میان دست جنگل خفت // آفتاب آن لحظه //
چون چشم شهیدان // سبز بود و سرخ // یادت هست؟ (هراتی، ۱۳۸۰: خاطره)
مضمون اصلی شعر بیان یک خاطره از یک غروب است و یادم آمد و یادت هست؟ اشاره به مرور خاطره است و خود شعر خاطره است و نیازی برای تکرار دوباره ی عنوان نیست
تکرار عنوان در متن این اشعار اثر ادبی را مبتذل می‌کند.

۲- گروهی از شعرها هستند که شاعر عنوان را نیاورده ولی مترادف آن را در شعر به کار برده که تبادل عنوان می‌کند و نوعی تکرار عنوان تلقی می‌شود. مثل،

«کسوف دل»

سجاده ام کجاست؟ // می‌خواهم از همیشه ی این اضطراب برخیزم // این دل گرفتگی مداوم شاید //
تأثیر سایه ی من است // که این سان // گستاخ و سنگ وار // بین خدا و دل ایستاده ام // سجاده ام
کجاست؟ (هراتی، ۱۳۶۴: ۱۰۳)
کسوف یعنی گرفتگی خورشید یا ماه، اما شاعر با قوه ی خیال خود آن را به دل نسبت داده است و با این تعبیر دل را به خورشید یا ماه مانند شده است و در متن به جای «کسوف دل» از گرفتگی دل استفاده شده که با استعاره ی مذکور منطبق با عنوان است و گرفتگی دل (خورشید یا ماه) درست فهمیده می‌شود.

«باران شکفته»

افتادگی تمام بودی ای مرد پیغمبر صد پیام بودی ای مرد (هراتی، ۱۳۶۴: ۱۶۱)	تو ساده تر از سلام بودی ای مرد وقتی که شکوفه از لبت می‌بارید

شکوفه می‌بارید یعنی بارش شکوفه و در این ترکیب تشبیه «باران شکوفه» که عنوان شعر است قابل تحلیل و توجیه است و در درون ترکیب شکوفه می‌بارید آن تشبیه فرض است.

«آشنای شالیزار»

دیشب مرگ آمد و او را برد // شالیزار، سرت سبز و سلامت باد! // آشنای تو رفت // و داس کهنه ی خود را // به درختی سبز کوبید (هراتی، ۱۳۶۷: ۵۵-۵۶)

آشنای تو مرجع ضمیر شالیزار است و اگر اسم به جای ضمیر بیاید دقیقاً عنوان تکرار خواهد شد و ضمیر یکی از ابزار انسجام بخش متن در سطح دستوری است.

«کشف آفتاب»

به کشف مشرق خورشید های دیگر رفت // هزار مرتبه از ابرها فرا تر رفت (هراتی، ۱۳۶۷: ۹۳)

مشرق خورشید یعنی طلوع آن و طلوع همان آمدن آفتاب است. هر چند در آثار هراتی آفتاب در معنی خورشید آمده است. لذا کشف مشرق خورشید همان عنوان شعر «کشف آفتاب» تواند بود.

«جبهه به علاوه ی تو»

جبهه با تو // مساوی است با فتح // با دشت های شقایق // جبهه منهای تو هیچ معنا ندارد (هراتی، ۱۳۸۰: جبهه به علاوه ی تو)

جبهه با تو یعنی «جبهه به علاوه ی تو».

۹- عنوان های تک کلمه با روی کرد حسی و انتزاعی

یکی از موضوعات قابل توجه در بررسی مجموعه نام های یک مجموعه توجه به میزان گرایش صاحب اثر به ساحت ذهن و عین و توجه او به رابطه جهان درون و بیرون است. به گونه ای که گرایش هر شاعر به هر کدام از این دو بعد می تواند یکی از عوامل تعیین کننده جایگاه سراینده در مکاتب ادبی محسوب شود. هر قدر توجه شاعر به امور انتزاعی بیشتر باشد در احضار کلمات بیشتر به امور ذهنی توجه دارد و از نظر مکتب های هنری هم در زمره سوررئالیست ها و رمانتیست ها محسوب می شود. و هر قدر میزان و بسامد کلمات عینی و محسوس در کلام و نوشتار او بیشتر باشد نماینده گرایش او به مکتب رئالیست محسوب می شود. آن چیزی که در عنوان های انتخابی مجموعه اشعار سلمان هراتی قابل توجه است، توجه فراوان به عنوان های که اسامی ذات و حسی (objective)، در برابر عنوان های ذهنی (subjective) و اسم معنی از بسامد بیشتری برخوردار است. به این علت که اسامی ترکیبی در عنوان های شعری او اکثراً دارای بار معانی انتزاعی و ادبی (چاشنی تخیل) است. در این جا فقط به تحلیل عنوان های با ساخت تک کلمه پرداخته ایم. چرا که می تواند مبین مجموعه عنوان های دیگر با ساخت های غیر واژه ای هم باشد.

عنوان های حسی با ۳۰ مورد اشاره ای صریح است به طبیعت گرایی شاعر که با وجود روح لطیف و زندگی فردی او در شمال ایران قابل پیش بینی بود. بسامد این نوع واژگان در سایر عنوان های شعری او نیز مشهود است. عنوان های با ساخت انتزاعی ۲۵ مورد است که ۱۵ مورد آن ها نیایش واره های او در آغاز دری به خانه ی خورشید است. در ذیل نمودار این دو ساخت در سه مجموعه می آید.

نام کتاب	عنوان تک کلمه	عنوان های حسی	عنوان های انتزاعی
از آسمان سبز	۲۲	۱۵	۷
دری به خانه ی خورشید	۲۵	۹	۱۶
از این ستاره تا آن ستاره	۸	۶	۲
جمخ کل	۵۵	۳۰	۲۵

۱۰- انسجام فرامتنی در آثار هراتی با روی کرد به نام شناسی

با توجه به بسامد و تعداد اشعار امین پور، تامل در مجموعه این عناوین نشان می دهد که او با شگردی تازه پیوندی بین شعرهای یک مجموعه و همچنین مجموعه شعرهایش ایجاد کرده است که می توان از آن به انسجام فرامتنی داخل مجموعه و بین چند مجموعه در حوزه معناشناسی نام ها تعبیر کرد.

الف - انسجام داخل مجموعه - عبارتست از: عناوین یکسان که شاعر برای شعرها انتخاب کرده و

نمودهای متفاوت احساسات و دریافت های شاعرانه از امری و یا جلوه های مختلف از مفهومی است.

۱- از آسمان سبز- «آرزو» دو جای متمایز در مجموعه با فاصله آمده است و در آن ها شماره ی

مسلسل نیامده. اما «جنگلی» با شمارگان (۱ و ۲) در بخش رباعیات از پس یکدیگر آمده اند.

۲- دری به خانه ی خورشید- «نیایش واره ها» که در ۱۵ شماره ی مسلسل (۱-۱۵) از پس یک دیگر

آمده اند. «شرح موارد حساس» با ۳ شماره ی پیاپی (۱-۳) مشخص شده اند و «شام غریبان» که پنج شعر را شامل می شود و با شمارگان (۱-۵) معین شده اند.

نوع دیگری از انسجام درون مجموعه تکرار واژه است که در میان آثار سلمان هراتی تنها مجموعه

ای که واژگان عناوین خاص خود را دارد و در عناوین سایر مجموعه ها نیامده، از آسمان سبز است. در زیر

واژگان با بسامد را اشاره می کنیم:

ردیف	واژه	تعداد	ردیف	واژه	تعداد
۱	دریا	۵	۸	آرزو	۲

۲	است	۹	۴	با	۲
۲	ترانه	۱۰	۴	دل	۳
۲	تماشا	۱۱	۳	بی	۴
۲	خط	۱۲	۳	جنگل	۵
۲	درخت	۱۳	۳	یاد	۶
۲	دست	۱۴	۲	آب	۷

در این جدول «دریا» بیشترین بسامد را با ۵ مورد دارد که نشان از توجه و تشخیص این عنصر در ذهن شاعر است. این مجموعه اشعار نخستین او را در بر دارد و هنوز او از شمال و دریا دور نیفتاده و هنوز توجهش به اوضاع شهر تهران معطوف نشده است. شاعر در عنوان های شعری دیگر آثارش به آن اشاره نکرده است. حتی واژه ی «دل» که ۴ مرتبه آمده و در سایر مجموعه ها اصلاً نیامده است در این اثر بسامد بالایی دارد. اگر فهرست واژگان فوق را برای کسی بخوانیم بی گمان او از این مجموعه به یاد شمال و سرسبزی آن می افتد که خاطره آفرین و نشاط آور است و در میان آن ها هیچ واژه ای اندوهناک وجود ندارد.

ب - انسجام بین چند مجموعه - این انسجام کلامی را در دو سطح تکرار عنوان و واژگان در ارتباط با هر سه مجموعه مورد بررسی قرار می دهیم.

۱- تکرار عین عنوان- در سه مجموعه فقط یک عنوان مشترک «زندگی» که در مجموعه های دری به خانه ی خورشید و از این ستاره تا آن ستاره آمده است.

۲- تکرار واژه- واژگان مختلفی هستند که در عناوین مجموعه ها تکرار شده اند. در این جا از بیان برخی عناصر زبانی تکرار شده در عناوین چون حروف و افعال پرهیز می کنیم و فقط اسم، صفت و ضمیر را می آوریم:

ردیف	نام کتاب واژه	از آسمان سبز	دری به خانه ی خورشید	از این ستاره تا آن ستاره	کل مجموعه ها
۱	تو	۸	۲	۱	۱۱
۲	بهار	۲	۴	—	۶
۳	عشق	۳	۳	—	۶

۴	—	۱	۳	آفتاب	۴
۴	۱	۲	۱	من	۵
۳	—	۲	۱	داغ	۶
۳	—	۲	۱	زمزمه	۷
۳	۲	۱	—	ستاره	۸
۲	—	۱	۱	انتظار	۹
۲	—	۱	۱	باران	۱۰
۲	—	۱	۱	باغ	۱۱
۲	—	۱	۱	پاسخ	۱۲
۲	۱	۱	—	جویبار	۱۳
۲	۱	—	۱	سپید	۱۴
۲	۱	—	۱	صبح	۱۵
۲	۱	۱	—	زندگی	۱۶
۲	—	۱	۱	گل	۱۷
۲	—	۱	۱	هزاره	۱۸
۲	—	۱	۱	هوا	۱۹

چنان که در نمودار بالا مشهود است «تو» با ۱۱ مرتبه تکرار بیشترین بسامد را دارد و گویی شاعر با تعدد مخاطب خویش را صدا می‌کند و یا او را همواره در کنار خویش می‌یابد. «بهار» و «عشق» با ۶ مورد و «آفتاب» با ۴ بار تکرار از اسم‌های پر بسامد بودند. گویی شاعر به مخاطب تأکید می‌کند که «تو» با «عشق» به «بهار» و ظهور «آفتاب» نظاره کن. در شعر **هراتی بهار** تشخیص معنایی می‌یابد و هم اشاره به انقلاب اسلامی ایران است و هم انقلاب آخر الزمان **حضرت مهدی (عج)** است. آفتاب نیز در متن‌ها و عنوان‌ها به صورت استعاری به کار رفته و استعاره از **امام معصوم (ع)** و یا اشاره به **امام خمینی (ره)** است. عشق را در سطح وسیع‌تر می‌توان علاقه و انتظار ظهور **صاحب الزمان (عج)** دانست.

دیگر عناصر تکرار شده همه کلمات شادی آور و نشاط بخش هستند به استثنای داغ که آن هم در کنار گل سرخ، «داغ گل سرخ» مظهر زیبایی و جمال گل سرخ که مظهر شهید است. اگر فهرست فوق را برای مخاطبی بخوانیم بی‌درنگ او به یاد فصل بهار و سرسبزی و خرمی آن می‌افتد. با محتوای شعری سلمان هراتی و واژگان مکرر در عنوان شعر هایش روحیه‌ی پر صلابت و منتظرش برای

بهار عهد موعود به ذهن متبادر می شود که حقیقتاً چنین بود و با این روی کرد انصافاً به درستی میان متن و عنوان ها انسجام و پیوند برقرار کرده است.

نتیجه گیری

ساختار یک متن، همراه با انسجام و ارتباط اجزای تشکیل دهنده ی آن، صورت می گیرد. سلمان هراتی، از ارتباط درونی اجزای یک متن ادبی فراتر رفته و بین عنوان یک شعر و بدنه ی متن هم ایجاد ارتباط کلامی و معنایی کرده است. او در بین چند متن در یک مجموعه توانسته است ارتباط معنایی ایجاد کند، این ارتباط و پیوستگی را عنوان های انتخاب شده اشعار او به عهده گرفته اند. این مساله نشان دهنده دقت بالای شاعر در انتخاب عنوان های شعری در مجموعه هایش می باشد.

ذوق شاعری خویش را در عنوان ها نیز به کار برده و استعاره و تشبیه و تشخیص را در آن ها بسیار به کار برده که ژرف ساخت همه ی آن ها تشبیه است که مبین قدرت خیال پردازی و نگاه تیز شاعر خوش قریحه است.

بسامد عناصر طبیعی بویژه عناصر موجود در شمال کشور حاکی از نگاه ظریف او به طبیعت و الهام گیری از آن است که حتی در نام های شعری هم که نشان گر افکار شاعر است نمود یافته. می توان گفت او شاعری آفاقی، برون گرا و اجتماعی بود.

انسجام میان عنوان ها بیان کننده ی انسجام متن های اشعار است، چرا که گذشت، میان بدنه ی شعر های هراتی با عنوان آن ها انسجام وجود دارد.

جمعاً ۲۹ شعر با ۶ عنوان در آثار هراتی یافت شد که با میانگین ۴.۸۳ مرتبه تکرار در اشعارش برجسته شده اند.

در مجموعه ی از آسمان سبز ۱۴ عنصر کلامی در عنوان ها ۳۸ مرتبه تکرار شده اند که میانگین آن ها ۲.۷۱ است که برای انسجام عنوان های یک مجموعه خوب است.

۳۱ عنصر کلامی در سطح عنوان های سه مجموعه با ۱۲۴ مورد تکرار با میانگین ۴ بار از عوامل پیوند دهنده ی عناوین به شمار می آیند.

باری انسجام در عنوان‌ها با متن شعر و میان خود عنوان‌ها چه در یک مجموعه و چه در میان سه مجموعه است که می‌توان بی‌تردید پذیرفت که او در انتخاب همه‌ی آن‌ها عمد و تفکری ژرف داشته است.

منابع

- احمدی، بابک؛ ۱۳۷۰: ساختار و تأویل متن، تهران، نشر مرکز.
- ایگلتن، تری؛ ۱۳۶۸: پیش در آمدی بر نظریه‌ی ادبی، ترجمه‌ی عباس مخبر، تهران، نشر مرکز.
- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد؛ ۱۳۶۶: غرر الحکم و درر الکلم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- خادمی کولایی، مهدی؛ ۱۳۸۵: پژوهشی در زندگی و شعر سلمان هراتی (آشنای شالیزار)، ساری، انتشارات شلفین، چاپ اول.
- سلدن، رامان؛ ۱۳۷۲: راهنمای ادبی معاصر، ترجمه‌ی عباس مخبر، تهران، نشر طرح نو.
- شفیعی، سید ضیاء الدین؛ ۱۳۷۳: سرود مرد غریب (یاد نامه‌ی زنده یاد سلمان هراتی)، تهران، حوزه‌ی اندیشه و هنر اسلامی، چاپ اول.
- شفیعی کدکنی، محمد رضا؛ ۱۳۸۶، زمینه اجتماعی شعر فارسی، تهران: نشر اختران
- هراتی، سلمان؛ ۱۳۶۴: از آسمان سبز، تهران، انتشارات حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول.
- _____؛ ۱۳۶۷: دری به خانه‌ی خورشید، انتشارات حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول.
- _____؛ ۱۳۸۰: مجموعه کامل شعرها، تهران، انتشارات دفتر شعر جوان، چاپ اول.